

Talcott Parsons Sosyolojisinde Din ve Sekülerleşme

Hakkı KARAŞAHİN*

ÖZ

Bu araştırma Sosyoloji ve Din sosyolojisi disiplinlerinde çok önemli bir yere sahip olan Talcott Parsons'ın sekülerleşme kuramcılarına karşı geliştirdiği din kuramı ele alınmıştır. Parsons'ın din sosyolojisinde din, kültür ve değerlerle ilişkili bir toplumsal sistem olarak kabul edilmiştir. Araştırmada Parsons'ın din sosyolojisinde sekülerleşme ve din ilişkilerini nasıl kavradığı ve nasıl bir din anlayışı inşa ettiği sorununun cevabı aranmıştır. Bu kapsamda Onun seküler veya modern toplumla din arasındaki karşılıklı ilişkilerle ilgili yaklaşımını tespit etmek amaçlanmıştır. Parsons'ın sekülerleşme kuramcılarının ileri sürdükleri tezleri reddettiği görülmektedir. Ona göre Protestanlık ile kapitalizm arasındaki bağ kaybolmamıştır. Din modernleşen ve sekülerleşen toplumlarda etkisini sürdürmüştür. Parson'a göre din, toplumsal sistemi kuşatır ve toplumların gelişme ve ilerlemesini sağlayacak güce ve potansiyele sahiptir. Bu anlamda dinin, toplumların kalkınma ve ilerleme süreçlerini daha da ileri seviyelere taşıma kapasitesi süreklilik arzeder. Bu nedenle seküler toplumsal sistemde dini inanç ve uygulamalar devam etmiştir. Dinin toplumsal sistemde gördüğü işlevler nedeniyle toplumsal sistemde sekülerleşmenin olamayacağını düşünmüştür. Bu açıdan bakıldığında Parsons sosyolojisinde dinin, modernleşmeyi ve sekülerleşmeyi ürettiği tezi kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Talcott Parsons, Din, Dinin Genelleşmesi, Sekülerleşme, Modernleşme.

Başvuru / Kabul: 14 Ekim 2024 / 03 Aralık 2024

Atıf: Karasahin, H. (2024). Talcott Parsons Sosyolojisinde Din ve Sekülerleşme, *İmgelem*, 15, 183-204.

Religion and Secularization in Talcott Parsons Sociology

ABSTRACT

This research deals with the theory of religion developed by Talcott Parsons, who has a very important place in the disciplines of sociology and sociology of religion, against secularization theorists. In Parsons' sociology of religion, religion is considered as a social system related to culture and values. In the research, the answer to the question of how Parsons comprehends the relations between secularization and religion in the sociology of religion and what kind of understanding of religion he constructs is sought. In this context, it is aimed to determine his approach to the mutual relations between secular or modern society and religion. It is seen that Parsons rejects the theses put forward by the supporters of secularization. According to him, the link between Protestantism and capitalism has not been lost. Religion has continued its influence in modernizing and secularizing societies. According to Parson, religion encompasses the social system and has the power and potential to ensure the development and progress of societies. In this sense, the capacity of religion to further the development and progress of societies is continuous. For this reason, religious beliefs and practices have continued in the secular social system. Because of the functions of religion in the social system, he thought that there could not be secularization in the social system. From this point of view, the thesis that religion produces modernisation and secularisation is accepted in Parsons' sociology.

Keywords: Sociology of Religion, Talcott Parsons, Religion, Generalization of Religion, Secularization, Modernization.

*Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, İzmir/Türkiye. E-posta: hakki.karasahin@ikcu.edu.tr, ORCID Numarası: [0000-0002-6521-4726](https://orcid.org/0000-0002-6521-4726), ROR ID: <https://ror.org/024nx4843>

Received / Accepted: 14 October 2024 / 03 December 2024

GİRİŞ

Çağdaş sosyoloji kuramları içinde Talcott Parsons'ın yapısal işlevselci kuramının neredeyse sosyoloji ile eş anlama gelen çok ayrıcalıklı bir konumu vardır (Ritzer 2011: 94). Parsons'ın yapısal işlevsel kuramı çağdaş sosyoloji ve din sosyolojisi kuramlarını etkilemiş, bunlar arasında çok özel bir yer edinmiştir. Modern sosyolojide kuramsal ve empirik tartışmalar, Parsons yapısal işlevselciliğinde kök atmıştır. Bu nedenle din, toplumsal yapı, kültür, eylem, sistem, bütünleşme, farklılaşma, rol, işlev, modernleşme ve sekülerleşme gibi sosyolojik sorunları çözümleyebilmek için Parsons sosyolojisine başvurulması kaçınılmaz olmuştur. Çünkü Parsons hem Amerika hem de Avrupa'da çağdaş sosyolojinin temel tartışmalarını ve daha sonra kuramsal ve uygulama alanında ortaya çıkan pek çok gelişmeyi etkilemiştir (Turner 2014: 265).

Parsons, Batı sosyoloji tarihinde müstesna bir yere sahip olsa da Türkiye'de henüz hak ettiği yeri bulmuş değildir. Parsons sosyolojisi ve din sosyolojisi üzerine Batı'da çok önemli çalışmalar (Robertson 1982; Robertson ve Cavanaugh 1982; Habermas 1981; Turner 2005; Munch 1982; Munch 1981; Bourricaud 1981) bulunmasına rağmen Türkiye'de ise Onun daha çok sosyoloji ve modern sosyoloji kuramları çalışmalarında işlevselcilik veya yapısal işlevselcilik konusu kapsamında kendine yer bulduğu söylenebilir. Bununla birlikte Batı'da Parsons'ın sekülerleşme ile ilgili yaklaşımını ele alan örnek çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi, Karel Dobbelaere'nin 1981 yılında sekülerleşme üzerine yazdığı "Trend Report: Secularization: A Multi-Dimensional Concept" isimli çalışmasıdır. Dobbelaere, bu çalışmasına Thomas Luckmann, Peter Berger, Bryan Wilson, David Martin, Richard Fenn, Robert Bellah gibi sosyologların kuramlarıyla birlikte Talcott Parsons'ın sekülerleşme yaklaşımını da dahil etmiştir (Dobbelaere 1981). Daha sonra Dobbelaere'nin seçtiği sekülerleşme kuramcılarında hareket eden Tschannen Parsons'ın sekülerleşme tartışmalarında dine verdiği önemi analiz etmiştir (Tschannen 1991: 396).

Sosyoloji alanında Parsons, Türkiye'de yapısal işlevselcilik kuramı sayesinde tanınmıştır. Fakat Türkiye'de Parsons'ın din sosyolojisine yönelik çalışmalar, yok denecek kadar azdır. Parsons'ın din sosyolojisi üzerine çalışmalar yapan sosyologlardan birisi Cevat Özyurt'tur. Özyurt (2020), "Din Kuramları: Kurucular" isimli kitap bölümünde Weber'i Amerikan akademisine tanıttığından ve Onun kuramsal yaklaşımından etkilendiğinden dolayı Parsons'ın din sosyolojini Weberci bağlamları ve uzanımları ile birlikte incelemiştir. Yine Özyurt (2016a), bir başka kitap bölümünde Parsons'ın din kuramı bağlamında "modernite ile

dini uzlaştırmasını” ele almıştır. Duran (2023) ise Parsons’da “sosyal düzen-din ilişkisi” meselesini incelemiştir. Din sosyolojisinde Parsons’ın yapısal işlevselciliği, modernleşme ve din ilişkileri üzerine yapılan bu araştırma örneklerine karşılık, Onun sekülerleşme kuramı ile ilgili yaklaşımı neredeyse görmezden gelinmiştir. Özyurt (2016b), Özay (2007) ve Çamlı (2020) Onun sekülerleşme ile ilgili görüşlerine zaman zaman atıfta bulunmuştur. Türkiye’de başlı başına sekülerleşme kuramını sorun edinen çalışmalarda ise Parsons’ın sekülerleşme yaklaşımının ihmal edildiği görülmektedir (Göle 2012; Ertit 2019; Ertit 2014; Kirman ve Ertit (Ed.) 2019). Esasen, temelde Amerikan toplumu özelinde sekülerleşme teorilerine karşı çıktığı ve sekülerleşmeden ziyade dini sürekliliği öne çıkarttığı için Kıta Avrupası sekülerleşme sorununa odaklanan bu araştırmaların Parsons’ı sekülerleşme kuramcıları içerisinde ele almamaları da doğaldır. Bu nedenle araştırmada Parsons’ın sekülerleşme ve din ilişkisi ile ilgili yaklaşımı sorun edinilmektedir. Araştırma Parsons’ın sekülerleşme ve din ilişkisini nasıl kavradığı temel problemini cevaplamayı amaç edinmektedir. Araştırma probleminin çözümlenmesinde ve amaçlarının gerçekleştirilmesinde nitel araştırma yöntemi ve kaynak tarama tekniği kullanılmıştır. Bu nedenle araştırma nitel bir kuramsal çalışma yöntemini esas almıştır.

Parsons’a Göre Din ve Sekülerleşme

Parsons, “Sosyal Sistem” isimli eserinde genel bir değerler sosyolojisi geliştirmeye yönelmiştir. Parsons’ın değerler üzerine yaptığı kapsamlı çalışmaların neredeyse tamamı açıkça dinle ilgilidir. Parsons’ın görünüşte dinle ilgili olmayan genel kuramsal ve özellikle uzun vadeli toplumsal değişim üzerine yaptığı çalışmaların çoğunda din ile yakından bağlantılı temalarla ilgili sosyolojik yorumlarla doludur (Robertson ve Cavanaugh 1982: 370). Parsons’ın din ve toplum ilişkilerine yönelik bu ilgisi Onun, bir din sosyolojisi inşa etme çabasının göstergesi olarak görülebilir. Parsons’ın din sosyolojisinde din, kültür ve değerlerle ilişkili bir toplumsal sistem olarak ele alınmıştır. Parsons’ın din sosyolojisi, kültürel sistemin temel bileşeni olarak kabul ettiği değerlerin toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal farklılaşma üzerindeki rol ve işlevlerini anlamaya odaklanmıştır. Parsons sosyolojisinde dinin, kültürün bir alt parçası olarak kavrandığı, toplumsal işlevleri ve etkisi üzerinde durulduğu görülmektedir. Bununla birlikte Parsons, Amerikan toplumsal sistemindeki etnik, dinî ve toplumsal farklılaşmanın Amerikan potası etrafında bütünleşmesinde ve demokrasisinde dinin rolünü sorun edinmiştir. Bu bağlamda Amerikan toplumunda modernleşme ve sekülerleşme ile din ilişkilerine yoğun ilgi göstermiştir.

Parsons'a göre modernleşme ile din arasında sekülerleşme teorilerinde ileri sürüldüğü gibi bir kopukluk değil, tam tersine süreklilik vardır. Bu ifadeden Parsons'ın, tıpkı diğer kuramcılar gibi sekülerleşme, modernleşme ve din tartışmasına girdiği fakat, bu tartışmalar içinde din olgusuna diğer pek çok teorisyenden farklı bir yer verdiği kastedilmektedir. Ona göre din, kültürel ve ahlaki değerler sistemiyle ilişkili olması dolayısıyla doğrudan veya dolaylı bir şekilde bu kurumsal sistemler üzerinden varlığını ve işlevlerini sürdürür. Bu nedenle Parsons, dinin modernleşme sürecinde sosyo-ekonomik ve siyasal yapıyı etkileme gücünün süreklilik arz ettiğini kabul etmiştir. Başka bir ifadeyle din, demokrasi ve kapitalizmi etkilemeye ve şekillendirmeye devam etmektedir.

Geleneksel toplumlardan modern toplumlara doğru gerçekleşen evrim sürecinde dinin de evrim geçirerek süreklilik kazandığını kabul etmiştir. Buradan hareketle Durkheim'ın, modernleşme süreci içinde bulunan toplumların geleneksel dinlerinin Tanrısı yanında yeni Tanrılar ürettiği, toplumun sadece toplumsal kriz ve risk dönemlerinde mevcut Tanrılara ve dinlere sıkı sıkıya sarıldığı, toplumsal coşkunluk ve istikrar dönemlerinde ise Tanrı üretme işine kaldığı yerden devam ettiği görüşüne karşı çıkmıştır. Parsons, Durkheim'in bu yaklaşımının tam tersine modernleşme sürecinde geleneksel dinî sistemin, evrim geçirdiğini ve mükemmel bir forma doğru ilerleyerek doruk noktaya ulaştığını benimsemiştir. Parsons'a göre dini sistem, modern Batı toplumlarında kapitalizm, ekonomi, siyaset gibi toplumsal yapının temel bileşenleriyle birlikte doğrusal düz bir hat üzerinde sürekli ileriye mükemmel formuna doğru evrilir (Özyurt 2020: 155). Ona göre modern Batı dünyasının ilerlemesi, inanç sistemlerinin "bu dünyalılığına" bağlıdır (Parsons 2005: 257).

Parsons'ın evrimci yaklaşımında dinin, modern toplumsal sistemin ekonomi, siyaset, ahlak, hukuk, eğitim gibi bileşenleri ve parçaları üzerindeki etkisi sürekliliğini kaybetmemiştir. Din, bireysel ve toplumsal yaşamı anlamlandırma işlevini yerine getirmeye devam etmiştir. Modernleşme sürecinde din, toplumsal yapı üzerindeki etkisini yitirmemiş ama kolektif din ve dindarlık türleri ve tipleri değişerek bireysel ve özel alana doğru itilmiştir. Modernleşmeye paralel olarak dinin kamusal alandaki bazı rol ve işlevlerini kaybetmesine karşılık, toplumsal sistemin ahlakî boyutu üzerindeki etkisini sürdürmüştür. Bireysel dindarlık, kolektif iyiliğin ve başarının ahlaki bir vazife olarak görülmesinde ve değerlendirilmesinde etkin bir rol oynamıştır (Özyurt 2020: 155). Genel olarak din, seküler sosyal eylemde başarının değerine yapılan dünyevi vurguyu azaltma, Tanrı'nın sevgisinin göstergesi olduğu inancını güçlendirme işlevi görmüştür (Parsons 2005: 257).

Weber sosyolojisinde dinin giderek etkisini yitirdiği düşüncesine karşı çıkan sosyologlardan birisi de Parsons'dır. Parsons'a göre Hristiyanlık, bireysel sorumluluğa, çilecilğe, rasyonalizme ve siyaset ile maneviyatın ayrılmasına vurgu yaparak Batı kapitalist uygarlığını kökten değiştirmiştir (Turner 2014: 267). Parsons Weber'den farklı olarak sadece Protestanlık ile değil aynı zamanda Hristiyanlık ile kapitalizmi bağdaştırmıştır. Parsons, Batı modernleşmesinde Protestanlığa ilave olarak, Katolikliğin ve hatta Yahudiliğin de etkili olduğunu savunmuştur (Parsons 1966: 135-138). Batı kapitalizminin ve modernleşmesinin tarihsel köklerinin, Hristiyanlığın bireyciliği kurumsallaştırmasına bağlamıştır (Parsons 2015a: 86). Bu bakımdan Parsons, tercüme ettiği, Max Weber'in, "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" isimli eserin izinden seçmecî bir şekilde gitmiştir. Amerikan modernleşmesini, Weber'in din ve kapitalizm arasında kurduğu kuramsal yoldan anlamaya çalışmış fakat Onun Kapitalizmi sadece Protestanlıkla ilişkilendirmesini eleştirmiştir (Turner 2014: 289). Bununla birlikte Weber'in kapitalizmin zaman içinde dini ve etik bağlarından ve motivasyon araçlarından kurtularak tamamen dünyevî bir karaktere dönüşmesini, böylece kapitalizmin Protestanlığın kendisine verdiği ruhu kaybetmesini anlatmak üzere kavramsallaştırdığı "dünyanın büyüünün bozulduğu" tezine karşı çıkmıştır (Özyurt 2020: 156). Weber'e göre modern kapitalizmi motive eden Protestan inanç ve pratikleri toplumsal yaşamdaki etkisini giderek yitirmiştir. Böylelikle Batı modern kapitalizmde birey, özgürlüğünü kaybetmiş, kendisini demir bir kafesin içine hapsetmiştir. Yine Weber, demir kafesi, kapitalizmin ve bürokrasinin kendini kendini güçlendiren formel rasyonelleşme eğiliminin giderek artan etkisini, sert ve katı kurallarıyla bireysel özgürlüğü kısıtlayan, toplumsal hayatı tamamen ondan kurtarmanın mümkün olmadığı dev bir demirden kafese dönüştüren (Ritzer 2000: 89-91) insanlık dışı bir sistem olarak tanımlamıştır. İşte Parsons, Weber'in ticarî baskıların ve son derece metalaşmış sistemin egemen olduğu bir dünyayı (Ritzer 2000: 230) nitelemek üzere kullandığı "demir kafes" fikrini de reddetmiştir (Turner 2005: XXIX). Bu anlamda Parsons Hristiyanlık ile kapitalizmin uyumsuz olmadığını öne sürmesiyle Weber'den ayrılmıştır. Parsons, seküler Amerika'nın birçok yönünü, Hristiyan değerlerin yerine getirilmesi olarak yorumlamıştır (Turner 2005: XIV; Turner 2014: 267). Parsons gerek Weber gerekse diğer sekülerleşme taraftarlarının Protestan etiğin öldüğü yönündeki genel yorumunun tam tersine, modern dünyada Protestan etiğin ölmediğini, önceki devirlerde olduğu gibi modern zamanlarda da toplumsal sistemi, bireysel eylemleri ve yönelimleri biçimlendirmeyi sürdürdüğünü ileri sürmüştür (Parsons 1974: 221).

Toplumsal sistem ve eylem kuramında Weber ve Durkheim'dan etkilenen Parsons'ın yapısal işlevselciliğinde dinin yapı ve işlevlerinde farklılaşmalar olsa da toplumsal yapıdaki bütünleştirici ve birleştirici rolü süreklilik arzeder. Parsons'ın toplumsal sistem ve toplumsal eylem modelinde dinin çok önemli bir yeri vardır (Davie 2014: 96-97). Parsons'a göre topluma, din ve ahlakî değerleri gönderen bir Tanrı vardır. Toplumsal sistemde Tanrı'nın gönderdiği dinin biçimlendirdiği bir kutsalın çeşitli tezahürleri etkindir.

Parsons, Weber'in eylem tipolojisi ile Durkheim'in işlevselciliğini birleştirmeye çalıştığı bir eylem kuramı geliştirmiştir. Weber'in eylem tipolojilerinden “amaçla ilişkili akılcı” ve “değerle ilişkili akılcı” eylem tiplerini, Durkheim işlevselciliğine eklemiştir. Bu nedenle Parsons, din kuramını rasyonelleşme ve değerler üzerine inşa etmiştir. Parsons'a göre toplumsal eylemler, değerler sistemine bağlı olarak gerçekleştirilir. Bir aktör olarak birey, kendi akıl ve özgür iradesi ile eylemlerini değerler sistemine göre tercih ederek yapar. Ona göre bireysel ve toplumsal eylemlerin arkasında değerler sistemi vardır. Aktörler, değerlerle bağlantılı olarak eylemlerini seçer ve gerçekleştirir. Din, aktörü eylemi için harekete geçiren inançları, normları ve değerleri temin etme işlevi görür (Özyurt 2020: 154-155). Parsons'a göre toplumsal eylemin yapısı, dinî değerler temeli üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle Weber'in Protestanlık çözümlemesinden ödünç aldığı, eylemlerin arkasında onları güdüleyen dinî değerler olduğu görüşüne bağlı kalmıştır. Weber'in, toplumsal eylemlerin dinî değerlerle ilişkisi analiz edilmeden sosyolojik olarak anlaşılamayacağı fikrini kabul etmiştir. Bu nedenle Parsons, sosyolojinin esas görevinin toplumsal eylemlerin yaslandıkları ve onların ortaya çıkmasına neden olan dinî değerleri araştırmak olduğunu ifade etmiştir (Turner 2014: 266).

Parsons, toplumsal eylemin yapısal özelliklerinden hareketle sosyal sistemin temel bileşenlerini anlamaya çalışmıştır. Parsons eylemi, “rasyonel eylem”, “irrasyonel eylem”, “dinî eylem ve “seküler eylem” şeklinde parçalara ayrılarak incelenebileceğini ileri sürmüştür (Parsons 2015a: 65). Bu noktada Parsons, “değer-yönelimleriyle”, eylemi motive eden kültürel ve dinî kurumlarla ilgilenmiştir. Parsons, toplumsal eylemi, “kültürel sistem”, “toplumsal sistem” ve “kişilik sistemi” şeklinde üç bileşene ayırmıştır. Toplumsal eylemi güdüleyen sistemleri de “bilişsel”, “katetik” ve “değerlendirmeci” şeklinde üç sınıfta tasnif etmiştir. Toplumsal eylemin bilişsel boyutunu ve sistem bileşenlerini, dinî ve ahlaki değer yönelimleri, kültürel kurumlar, örüntüler ve inançlar şekillendirir. Aktörün eyleminin katetik boyutunu, sembolik sistemler ve anlatılar oluşturur. Değerlendirmeci boyutta ise dinî ve ahlakî kurallar sistemine göre eylemin değerlendirildiği “değer-yönelim” sistemleri belirleyicidir. Ona göre bir aktörün toplumsal eylemi bu üç boyutun birleşimiyle tezahür eder.

Parsons'ın toplumsal eylem kuramını, dinî değerlere dayandırdığı görülmektedir. Parsons, Weber ve Durkheim'in açtığı yoldan ilerleyerek, dinî değerlerin siyasal ve ekonomik yapı üzerindeki etkilerini anlamaya yönelmiştir. Bu yönelimi, Onun dinî değerlerin toplumsal eylemi biçimlendirdiğini ve motive ettiğini savunduğu, sosyal sistem ve eylem kuramlarının içeriğinde kendini yoğun bir şekilde hissettirmiştir (Turner 2014: 276). Parsons'ın sosyolojisinde din, bireysel ve toplumsal değerleri üreten, sosyal ilişkileri organize eden, toplumsal düzeni takviye eden bir olgu olarak ele alınır (Parsons 1966: 136; Davie 2014: 97).

“Eylemin Yapısı” isimli meşhur eserinde bireysel toplumsal eylem için dinin anlam üretme ve müşterek dinî değerlerin toplumsal sistemi bütünleştirici zorunlu işlevlerinin birbirleriyle bağlantılı olduklarını göstermeye çalışmıştır (Parsons 2015a). Parsons'a göre toplumsal düzen, aktörlerin işbirliği içinde ortak eylemleri ve etkinlikleri gerçekleştirmeleri ve toplumun bütün unsurlarını bütünleştiren ortak dinî değerler sistemini benimsemeleri sayesinde sağlanır. Dini değerler, aktörlerin toplumsal eyleminin amaçlarını ve araçlarının seçimini düzenleyen normları yapılandırır. İşte Parsons'a göre din, bireysel toplumsal eylem ve toplum için ortak paylaşılan ve onları birleştiren anlam sistemlerinin deposu işlevini görür. Din, rasyonel aktörlerin eylemlerini anlamlı kılan toplumun müşterek inandığı inanç ve değerleri sürekli tedarik eden bir başvuru merkezidir. Ona göre dinin, çatışma ve anlaşmazlıkları barış içinde çözme işlevi, aktörleri toplumsal sisteme bağlar. Böylece toplumsal düzen mümkün olur (Turner 2014: 275).

Din hem bireyleri güdüler hem de güdüleri oluşturan ve devam ettiren kalıpları temin eder. Parsons'a göre din, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasında toplumun ihtiyaç duyduğu rol ve işlevleri karşılayacak inanç ve değerleri üretir. Böylelikle din, bireysel ve sosyal ilişkilerin sistemleşmesinde ve toplumsal bütünleşmede gerekli işlevleri yerine getirecek inançları sağlar, yeniler ve sürdürür (Parsons 1966: 136).

Parsons'ın dinin toplumsal bütünleşmedeki rolünü dualistik bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Din bir yönüyle toplumsal, kültürel, etnik, bölgesel, meslekî vb gibi farklılıkları genel bir toplumsal sistem çevresinde bütünleştirirken diğer yönüyle toplumla çok sıkı bütünleşmiş bir dini sistem böyle bir toplumda bütünleşmeyi sağlamada işlevsiz hale dönüşür. Ona göre eğer toplumsal yapı ile çok sıkı bir şekilde bütünleşmiş bir dinin yönelimi güçlü bir şekilde öte dünyaya dönük olursa, bu dünyaya dönük bireysel ve toplumsal motivasyonu zayıflatır. Bunun tam aksine toplumsal bütünleşmesi çok sıkı olan dinin yönelimi bu dünyaya dönük olursa Marksizm örneğinde olduğu gibi seküler bir yeni din hüviyetine bürünür, bu yeni dini evrenselci, kuralsızlaştırıcı tipe doğru kaydırır (Parsons 2005: 128). Parsons'ın toplumla

çok sıkı ve katı bir şekilde bütünleşmiş öte dünyaya dönük asketizmi, bu dünyaya dönük ve toplumla sıkı bütünleşmiş din olarak Marksizmi kastetmektedir. Parsons sisteminde Marksizim bir din olarak kavranmıştır. Parsons, dinin bu her iki bütünleşme biçimini toplumsal sistem için tehdit kabul etmemektedir. Dolayısıyla her iki şekilde toplumla aşırı bütünleşmiş dinin modern toplumsal uyum ve bütünleşmeyi sağlayamayacağını vurgulamaktadır. Burada ister öbür dünyaya dönük din ister bu dünyaya dönük din olsun, her ikisinin toplumsal sistemle çok sıkı ve radikal bütünleşmesi bir kusur olarak görülmüş, bu kusurun toplumsal sistemi yıkıcı ve toplumsal bütünleşmeyi bozucu bir etkisi olacağı savunulmuştur.

Kuşkusuz Parsons'a göre geniş anlamda din, toplumsal sistemin bütünleşmesiyle yakından ilişkilidir ve tamamen din ile bütünleşmiş bir sosyal sistem kurmayı amaçlar. Fakat toplumsal yapıyı din ile çok katı ve sıkı bir şekilde bütünleştirme girişimi, toplumsal sistemde köklü başka değişiklikleri tetikler ve bu süreç, son derece yıkıcı sosyal sorunlar üretir (Parsons 2005: 205). Dinin toplumla çok sıkı ve katı bir şekilde bütünleşme sorunu, toplumsal sistemde ciddi gerilim ve çatışmalara yol açar. Halbuki Parsons'a göre toplumun kültürel ve kurumsal bütünleşmesinde kusur teşkil eden bazı dinî olguların toplumun bütünleşmesi için işlevsel önemi çok büyüktür. Toplumsal bütünleşmede dinin kusurlu etkisi, Amerikan dinî modelinde dinin hoşgörü işlevi ile hassas bir şekilde dengelenmiştir. Bu nedenle Parsons'a göre dinin toplumsal yapı ile bütünleşmesi son derece esnek ve özgürlükçü bir şekilde gerçekleşmelidir (Parsons 2005: 128). Bu koşullar altında dinin toplumsal bütünleşmesinin gevşekliği işlevsel olarak çok önemlidir (Parsons 2005: 205). Nitekim Amerikan örneğinde dinin toplumla bütünleşmesi esnek ve özgürlükçü olduğu için dinî hoşgörü ve mezhep çeşitliliğini içeren son derece farklılaşmış dinî yapının, toplumsal bütünleşme üzerindeki yıkıcı ve olumsuz etkileri daha az olmuştur. Dinin toplumsal bütünleşme üzerinde oluşabilecek yıkıcı etkilerinden toplumsal sistemler, daha esnek dayanışma, daha esnek sosyal kontrol, daha esnek toplumsal baskı, daha esnek bütünleşme, özgürlükçü ve hoşgörü mekanizmaları ile kendilerini koruma altına almıştır (Parsons 2005: 128).

Parsons'a göre dinin, toplumsal sistemin sağlıklı şekilde çalışmasında, farklılaşmasında ve değişiminde birçok işlevi vardır. Farklılaşma toplumun daha karmaşıklaşan alt yapılarının daha geniş çeşitlilikteki işlevlerini meşrulaştırmak ve bütün bu alt sistemleri tek bir dinî yapı etrafında bütünleştirmek için kolektif bilinç veya değer kalıplarını gerekli kılar (Dobbelaere 1981: 17). Bu nedenle dinî sistemin ve değer kalıplarının reddedilmesi, en radikal biçimiyle, seküler sosyal toplumdaki rol beklentilerinin yerine getirilmesine yönelik tüm motivasyonu ortadan kaldırır (Parsons 2005: 257).

Parsons sekülerleşme kuramcılarının modern veya seküler toplumlarda dinin toplumsal yaşamda bir kenara atıldığı tezini reddetmiştir. Ona göre Onların bu tezlerinin tam tersine din, modernleşme sürecinde toplumsal yapının alt sistemleri ve özellikle kültürel yapı üzerinde etkisini sürdürmektedir. Bu nedenle modern ya da seküler toplumlarda din, kültür, ekonomi, eğitim, siyaset ve hukuk gibi toplumsal sistemlerin işleyişini sağlayan değer kalıplarını tedarik etmede baş rolü oynamaktadır (Parsons 1978: 196-197).

Parsons dinin modern toplumlarda bireysel ve toplumsal hayatı kolaylaştırdığını, geliştirdiğini bireysel bencillikleri ve çıkar çatışmalarını törpüleyerek dayanışmayı tesis ettiğini düşünmüştür (Mayhew 1982: 301). Modern toplumlarda değer yönelimlerinin sekülerleşmesi sayesinde din, toplumsal sistem içindeki işlevlerini daha iyi yerine getirmeye başlamıştır (Parsons 1958: 78). Parsons sosyolojisi, modernleşme ile Protestanlık arasındaki ilişkinin sona ermediği, bu iki yapının ilerlemesinin eşgüdüm içerisinde devam ettiğini öne sürmesiyle Weber'den ayrılmıştır (Mayhew 1982: 329). Parsons, din ile seküler alanın birbiriyle temas halinde olduğunu savunmuştur. Nitekim bu temas noktası, Protestan inanç ve değerlerinin seküler modern hayatı motive etmesi, toplumsal sistemin farklılaşmasını desteklemesi ve bunlara dinsel bir meşruiyet kazandırması ile oluşmuştur (Tschannen 1991: 409; Vanderstraeten 2016: 51).

Bireyselleşme ve seküler yönelim ile birlikte kilise ritüellerine ilgi de bireysel tercih ve ilgi konusu haline gelmiştir. Esasen Parsons'a göre sekülerleşmeden çok daha önce Protestanlık, Katolik ritüellerine karşı güçlü bir eleştiri ortaya koymuştur. Protestanlık, Katolik kilisesinin ritüelcilğine karşı büyük bir tepki göstermiştir. Katolikliğin çoğu ritüeli, batıl inanç olarak damgalanarak yasaklanmış; insanın cahilliğinin ve inatçılığının ürünü olarak kabul edilmiştir. Böylelikle manastırların ritüel sofuluğu gözden düşmüştür. Bu durum, toplumsal yaşamın ve ilginin daha çok dünyevî işlere kanalize olduğu bir devire rast gelmiştir (Parsons 2015a: 89).

Parsons'a göre dinin ekonomi, hukuk, siyaset, devlet ve eğitim gibi alanlardaki toplumsal konumunu kaybetmesi ile sonuçlanan seküler bir değişim süreci, bu yapıların seküler güç ilişkileri karşısında vermek zorunda kaldığı tavizlerle dolu seküler kurumlarla bütünleşmeden kaynaklı özünü kaybetme tehlikesinden kurutulmasına, özgürleşmesine ve özüne odaklanmasına sebep olmuştur. Modernleşme sürecinde din ile devletin birbirinden farklılaşması, dinin, seküler ve dünyevileşmiş bir çevrenin sömürsünden korumuştur. Bu durum, dinin güçlenmesini, çoğulculuğun ve farklılıkların artmasını mümkün kılmıştır (Furseth-Repstad 2011: 155). Protestanlığın neden olduğu din ve devlet ayrılığı, dini inançların,

pratiklerin ve kurumların, seküler ve dünyevileşmiş sosyal çevrelerin saldırı ve etkisinden kurtulmasına ve bunların kültür içinde daha güçlü bir ahlaki sistem inşası için temel kaynak haline gelmesini sağlamıştır. Özellikle Amerika örneğinde olduğu gibi Anglo-Sakson ülkelerde bireyler, genel toplumsal normatif düzene aykırı davranmadığı sürece kendi dini inançlarını, farklı kültür ve inançların özgür bir şekilde kendi dini ve kültürel sistemlerini kamusal alanda yaşayabilmelerini sağlayan ileri bir toplumsal ve dini model üretmiştir (Özyurt 2020: 155).

Bütün bunlardan hareketle Parsons, Batı Hıristiyanlığının eski ideallerinin standardına göre örgütlü kurumsal dinin Amerika'da çok şey kaybettiğini kabul etmiştir. İlk olarak, kurumsal Hıristiyanlık, siyasi olarak örgütlenmiş toplum içinde bile farklı toplumsal ve dinî grupların dini birliğini tek bir kilise kurumu altında temsil etme iddiasının temel meşruiyetini kaybetmiştir. Gerek dini çoğulculuğun gerekse seküler yönelim hakkının Amerikan toplumunda kurumsallaşması nedeniyle kurumsal din, tek bir kilise ya herhangi bir dini kurum için zorunlu tektipleştirme ya da hatta vergilendirme yoluyla devletin desteğini talep etme hakkını yitirmiştir. Eğitim sürecinin ana hatlarını kontrol etme, seküler entelektüel kültürün meşru çerçevesini belirleme işlevini yerine getirememeye başlamıştır. Ayrıca, evlilik ve aile ilişkilerini, özel ahlaka ilişkin bazı hayati konuları etkin bir şekilde belirleme, düzenleme ve denetleme görevini de bırakmıştır. Parsons bu noktada o zaman dinin sekülerleşmeden koruduğu yapısal unsurlardan geriye bir şey kaldı mı? sorusunu sormuştur.

Parsons bu soruya Amerikan toplumunda, ana hatlarıyla, Hıristiyan toplumun büyük geleneğiyle uyumlu, ancak temel açılardan önceki versiyonundan farklı olan kurumsallaşmış bir Hıristiyanlık anlayışının geliştiğini öne sürerek cevaplamıştır (Parsons 1958: 76-78). Ona göre, din ve toplum arasındaki farklılaşma, dünyevi ya da seküler çıkarlar lehine dini kaygıların kaybedilmesi anlamına gelmiyordu. Aksine, gelişim ve modernleşme sürecinde din, önemini artırmış ve seküler yaşamı Hıristiyan inançları açısından düzenleme fırsatını yakalamıştır. Bir bütün olarak toplumda artan yapısal farklılaşma, Ona göre en önemli tek gelişmeyi ortaya çıkarmıştır. Gerçekten de daha geniş bir perspektiften bakıldığında, dini temelli değerlerin seküler yaşamı şekillendirme gücü, dinin seküler toplum örgütlenmesinden giderek artan yapısal farklılaşmasına bağlı olmuştur (Parsons 1978: 175).

Parsons, zamanının sekülerleşme teorilerine karşı, Hıristiyanlığın modern toplumu, özellikle de 20. yüzyıl Amerikan varyantında, çok özel ve anlamlı yönlere doğru götürmeye devam ettiğini savunmuştur. Ona göre genelleştirilmiş bir Hıristiyan anlam çerçevesine bağlılık, Kuzey Amerika dünyasının en ayırt edici özelliklerinden biridir (Vanderstraeten 2016: 51). O, Amerikan toplumunun değerlerinin, Weber'in "çileci Protestanlık" olarak adlandırdığı

gelenekler başta olmak üzere, temel dini köklere sahip olduğunu ve bu değerlerin Amerikan ulusal tarihi boyunca temelden değişmediği gerçeğini, bu görüşünün lehindeki bir kanıt olarak sunmaktadır. Ona göre Amerikan toplumunda meydana gelen muazzam değişiklikler, dini değerlerin muhafaza edildiği ve uygulandığı toplum yapısında meydana gelmiştir. Esasen din, bireyin kişisel ihtiyaçlarının nesnel bir göreve tabi kılınması ve yabancıların eylemlerinin evrenselci yargı standartları ile ilgili kalıp inançlar ve değerler sunmaya devam etmiştir. Aşkın bir referanstan esas olarak dünyevi odaklı bir referansa geçişin sekülerleşmenin bir aşaması olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürmüştür. Weber'in güçlü bir şekilde vurguladığı gibi, bireysel ve toplumsal eylemlerin dünyaya dönük dini referansı esas almaya başlaması, çileci Protestanlığın son derece aktif dini geleneği içerisinde gerçekleşmiştir. Kalvinist etiğin öncelikli ana odağı, Tanrı'nın Krallığı'nın yeryüzünde inşa edilmesine yardımcı olmak suretiyle Tanrı'nın Yüceliği'ne hizmet etme anlayışıdır (Parsons 1958: 77-78). Lutherci için nihai kurtuluşa, bu dünyadan kaçarak manastırda çileci bir dindarlık yaşayarak ulaşamaz. Luteryan birinin kurtuluşa ermesi için, bu dünya hayatı içinde çok çalışması, toplumsal statüsünün gerektirdiği geleneksel sorumluluklarını sadakatle yerine getirmesi ve otoritelere itaat etmesi gereklidir. Parsons'a göre Hıristiyanlıkta, insanın günahkâr bir dünya içinde yaşadığına inanılır. İnsan için kaçınılmaz olan günahın kefareti, içten tövbe ve bir sonraki defa daha iyisini yapmaya Tanrı'ya niyet ederek ödenir. Kalvin'in Yeryüzünde Tanrı'nın Krallığını kurma daveti uyarınca birey, rasyonel olarak çalışmaya teşvik edilir (Parsons 2015b: 607). Parsons, orijinal Püritenist, New England merkezli, Tanrı'nın iradesinin araçları olarak Tanrı vergisi dünyevi alanı geliştirmeye çalışan bir bireyler topluluğu kavramının tarihsel uzantısına çok fazla vurgu yapmıştır (Robertson 1982: 308).

Öyle ki bu Krallık artık sadece dini mülahazalarla yönetilen bir krallık olarak düşünülmemektedir. Ancak insanın sadece kilisenin bir üyesi olarak faaliyetlerini ve yükümlülüklerini yansıtmak zorunda olmayan özerk bir seküler “iyi toplum” alanı vardır. Ancak bu iyi toplum, Hıristiyan toplumsal gelenek içinde her zaman “Tanrı'nın işi” olarak yorumlanmıştır (Parsons 1958: 78). Son derece karmaşık ve farklılaşmış toplumlarda, özellikle Kalvinizm ya da Püritenizm, bireye anlam sağlayabilir, “iyi toplum için sistemin hedeflerine” dini bir meşruiyet kazandırabilir (Vanderstraeten 2016: 51).

Parsons'ın Amerikadaki sekülerleşme ile ilgili temel tezi, Amerikan toplumunun dini yapısının temelde Hıristiyan değerleri üzerine örgütlenmiş, Hıristiyan büyük Batı toplumsal geleneğiyle uyumlu olduğudur. Daha önceki Hıristiyanlığın geleneksel biçimleriyle karşılaştırıldığında din çok şey kaybetmiş gibi görünmektedir. Ancak ona göre, bu kayıplar esas

olarak toplumdaki yapısal farklılaşma süreçlerinin bir sonucudur. Bu süreçler dini yönelimin karakterindeki değişikliklere tekabül etmekte, ancak dini değerlerin kendilerinin güç kaybına uğramasını gerektirmemektedir (Parsons 1958: 85). Parsons, sekülerleşme sürecinde dinin işlev kaybına uğradığı, etkisini yitirdiği alanlar veya ortadan kalkan dinî kurumsal yapılar için toplumsal sistemde “işlevsel alternatifler” geliştirdiğini varsaymıştır (Parsons 2005: 115). Çünkü ona göre toplum, toplumsal yapıdan kovulan ve ortadan kaldırılan sistemlerin gördüğü işlevleri yerine getirecek işlevsel alternatif sistemleri üretme kudretine sahiptir.

Sekülerleşme sürecinde Hıristiyanlık tamamen kaybolmamıştır. Hıristiyanlığın inanç formları modifiye biçimde devam etmiştir. Amerikan toplumundaki iki partili sistem gibi din ve sekülerleşme arasında bir denge vardır. Ancak son yıllarda dengenin dine doğru kaydığı görülmektedir. Yine de sosyal sistem, din ve sekülerleşme arasında hiçbir tarafın diğeri üzerine egemenlik kurmasına müsaade etmeyen bir dengeye sahiptir. Parson’a göre sekülerleşme bir yönüyle toplumsal değerleri yeniden yapılandırarak genelleştirir. İşte sekülerleşmenin değerleri bu genelleme sürecinde din, gizli bir şekilde seküler kurumlara nüfuz eder. Parsons’a göre sekülerleşmenin bir diğer yönü de, değerlerin daha genel düzlemde yeniden yapılandığı bir genelleşme sürecidir. Bu genelleşme sürecinde din, maskelenmiş seküler kurumların istilası altında kalır. Parsons’ın kuramsal perspektifinde din ve sekülerleşme arasındaki çatışma gerçekte din ve seküler din arasındaki çatışmadan ibarettir (Goldstein 2009: 159-160).

Parsons'a göre toplumsal farklılaşma, dinin (yani Hıristiyanlığın) din dışı bir ortamda, bu dünyevi bağlılıklar içinde absorbe edilmesini engellemiştir. Ancak aynı zamanda Hıristiyan kilisesinin giderek seküler ya da dünyevi çevresi üzerinde etki yaratabileceği bağımsız bir konum elde edebilmiştir (Vanderstraeten 2016: 51). Dolayısıyla din, seküler toplumsal kurumların baskısından kurtulmuş ve özgürleşmiştir. Bu anlamda Parsons sekülerleşmeyi dini özgürlüğün gelişmesine neden olan bir faktör olarak görmüştür. Parsons’a göre din sosyal farklılaşma nedeniyle modern toplumlarda bazı önemli işlevlerini kaybetmiş, ancak bu sayede din, birincil derecedeki işlevlerini daha iyi yerine getirebilecek ve yaşamaya devam edecektir (Furseth-Repstad 2011: 155). Parsons, yeni yapılarda birincil işlevlerin daha iyi yerine getirildiğini ve orijinal yapı olan dinin işlev kaybına uğradığını, ancak kurumsal uzmanlaşmasının bir sonucu olarak onun da birincil işlevlerini daha iyi yerine getirebildiğini düşünmektedir (Dobbelaere 1981: 17). Parsons’a göre, büyük ölçüde farklılaşmış toplumda dinî kurumlar daha uzmanlaşmış hale gelebilir. Bu yapılaşmada dinî kurumların değer kaybettiği anlamına gelmez. Günümüzde dinî kurumlar, eğitim, siyaset gibi alanlar üzerindeki işlevlerini yitirmiş olabilirler. Ancak, bireylerin kabul ettiği dinî normlar ve değerler aracılığıyla hala bu

alanlar üzerinde önemli bir rol oynayabilir. Hatta bireylerin dinî değerlere bağlı olarak gösterdikleri davranış ve tutumlar seküler alanlara da etki edebilir (Thompson 2004: 38).

Parsons'a göre sekülerleşme iki yönlü bir görünüme sahiptir. Bir taraftan dinin seküler ilgilere kurban edildiği tek yönlü bir değişim modeli vardır. Diğer taraftan ise sekülerleşme din tarafından sağlanan normlar doğrultusunda değişir. Bu değişim sürecinde dinî olanla seküler olan birbirinden farklılaşmasına rağmen bu iki yapı içiçe geçerek birbirine entegre olmuştur. Bu anlamda sekülerleşme sadece dini değerlerin kaybolmasını değil aynı zamanda onların kurumsallaşmasını da sağlayan paradoksal bir süreçtir (Parsons 1971: 52; Parsons 1969: 216-218).

Parsons'ın sisteminde din, toplumsal düzeni sağlayan temel elemandır. Ona göre din, toplumsal bütünleşme ve uyumu sağlar. Bir toplumda din olmadan toplumsal düzenin, istikrarın, uyumun ve bütünleşmenin sağlanması mümkün değildir. Parsons'a göre din, toplumsal değerleri üretir ve sosyal ilişkileri düzenler. Bu nedenle dinin bu işlevlerini ve etkisini yitirdiği toplumsal sistemlerde bireysel, toplumsal ve kurumsal ilişkiler bozulur. Toplumsal düzensizlik, istikrarsızlık hakim olur ve kaos ortaya çıkar. Toplumsal uyum, bütünleşmeyi sağlayan değerleri üreten bir mekanizma olarak dinin toplumsal sistemden kovulması, sosyal problemlerin kronik bir hal almasına neden olur. Bireysel ve toplumsal ilişkiler için anlam üreten dinin yok olması, ilişkilerin mekanikleşmesine ve anlamsızlaşmasına yol açar (Parsons 1966: 136; Çamlı 2020: 205-206).

Dinin toplumsal sistem için bütün bu işlevleri nedeniyle Parsons sekülerleşmenin olamayacağını sonucuna varmıştır. Parsons, dinin modern toplumlarda etkisini yitirdiğini ileri süren sekülerleşme kuramcılarının tam tersine diğer kültürel yapılar gibi bu süreçten etkilendiğini ancak bu tür toplumlarda dinin bir kenara itilmediğini belirtmiştir. Ona göre din modern toplumlarda siyaset, ekonomi, hukuk vb gibi toplumsal sistemin parçalarını şekillendirmede ve bunların işleyişinde referans teşkil etmede baş rol oynamaya devam etmektedir. Parson'ın kuramsal sisteminde din, toplumsal sistemi kuşatır ve toplumların gelişme ve ilerlemesini sağlayacak güce ve potansiyele sahiptir. Bu anlamda dinin, toplumların kalkınma ve ilerleme süreçlerini daha da ileri seviyelere taşıma kapasitesi süreklilik arzeder (Parsons 1978: 196-197).

Modern Batı toplumlarında din bireysel ve toplumsal hayatı kolaylaştırma ve geliştirme işlevini sürdürür. Birey, grup ve sınıf çıkar çatışmalarını engelleyerek toplumsal dayanışmayı sağlamaya devam eder (Mayhew 1982: 301). Bu nedenle Parson'a göre kültürel sistemin bir

unsuru olarak din, modern toplumsal yapıdaki işlevlerini sürdürme kapasitesine sahiptir (Parsons 1958: 78).

Sonuç olarak Parsons, bireysel ve toplumsal hayatın düşünce, davranış ve kurumsal bütün boyutlarının bütünüyle dinin etkisi altında şekillendiği dönemler olduğuna ancak Rönesans ve reform hareketleri ile başlayan modernleşme süreci ile birlikte dinlerin, bütün toplumsal dünyadan kovulduğuna, dinlerin belirli bir süre bireysel yaşamda varlığını koruyabilseler bile zamanla bireysel ve toplumsal hayattan tamamen yok olacağına dair sekülerleşme yaklaşımına, hiçbir tarihsel veriye dayanmadığı yönünde eleştiri getirmiştir. Ona göre bu tür sekülerleşme paradigması, geçmişi araştıran sosyolojik araştırmalardan elde edilen bulgulardan hareketle toplumların din ile ilişkilerini yorumlamak yerine günümüz toplumları üzerine yapılmış araştırmalardan elde edilen bulgular üzerinden geçmiş dönemleri nitelemeye çalışan aşırı bir genellemedir (Swatos ve Christiano 2002: 108).

Parsons'a göre sekülerleşme, modernleşme ile dini gerileme arasında neden sonuç ilişkisi kuran genel ve yönlendirici bir kavramdır. Buna göre sekülerleşmeyi bir kuram olarak değerlendirmek yerine bir önerme olarak ele almak daha uygundur. Parsons sekülerleşme kavramını genel ve yönlendirici bir önerme olarak kullanılmasını önermektedir. Bu nedenle Parsons'a göre sekülerleşme teorisinin idda ettiği gibi modernleşme dinî dünyayı tamamen fethedememiş, bunun neticesinde sekülerleşme dinin ve kutsalın hakimiyetine son verememiştir (Hadden 2002: 123-159). Din, hala modern toplumsal yaşamı etkilemeye, şekillendirmeye ve yönlendirmeye devam etmektedir.

SONUÇ

Kuramsal ve uygulamalı din sosyolojisi disiplininde toplumsal sistem, farklılaşma ve bütünleşme ile din arasındaki işlevsel ilişkiler sorunu genellikle Parsons'ın din kuramından hareketle analiz edilmiştir. Bu bağlamda Parsons'ın yapısal işlevselci kuramı gerek Batı gerekse Türkiye'de din sosyologları arasında çok ilgi görmüştür. Fakat Parsons'ın yapısal işlevselciliğine gösterilen bu ilgiye rağmen onun din ve sekülerleşme ile ilgili kuramsal yaklaşımının özellikle Türkiye din sosyolojisinde ihmal edildiği tespit edilmiştir.

Bu araştırmada Parsons'ın sekülerleşme ve din ilişkileri üzerine yazdığı genel sosyoloji ve din sosyolojisi çalışmalarından hareketle seküler toplumsal sistemde genel bir din kuramı geliştirdiği sonucuna varılmıştır. Parsons'ın genel sosyolojik kuramsal çalışmalarında ve doğrudan din ve toplumsal sistem üzerine yazdığı yazılarında din konusuna yoğun bir sosyolojik ilgi gösterdiği, kendi kuramsal sistemine özgü bir din sosyolojisi geliştirdiği

anlaşılmaktadır. Onun genel sosyolojik kuramsal yaklaşımının din sosyolojisinin genel temalarıyla ilgili yoğun bir anlatı içerdiği görülmüştür.

Parsons'ın din sosyolojisinde din, kültür ve değerlerle ilişkili bir toplumsal sistem olarak ele alınmıştır. Ona göre din, kültürel yapının en önemli bileşenidir. Bu nedenle kültürel sistem içerisinde yerine getirdiği rol ve işlevler ile her zaman var olmaya devam edecektir. Nitekim Parsons, dinin kültürle birlikte hareket etmesi ve yerine getirdiği görevler nedeniyle toplumsal sistemden kovulması ve bir kenara itilmesinin mümkün olmadığını düşünerek sekülerleşme kuramlarına karşı çıkmıştır.

Parsons'a göre sekülerleşme kuramcılarının ileri sürdüğü gibi modernleşme ve sekülerleşme sürecinde din toplumdan kaybolmamıştır. Bu kuramların tam tersine din ile modernleşme ve seküler toplum arasındaki ilişkide süreklilik söz konudur. Din, modern toplumsal sistemi, ekonomiyi, siyaseti, eğitimi ve hukuku etkilemeye ve yönlendirmeye devam etmektedir. Parsons sosyolojisi Durkheim ve Weber'in kuramsal etkilerine açık olmasına rağmen sekülerleşme konusunda her iki sosyoloji teorisinden ayrıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Durkheim'in modernleşen toplumda dinin zayıflayacağı tezi ile Weber'in "büyüsü bozulmuş dünya" ve "demir kafes" yaklaşımlarına karşı çıkmıştır. Parsons'a göre din ve modernleşme uyumludur. Din kapitalist sistemi, toplumsal gelişme ve ilerlemeyi motive etme ve güdüleme gücünden hiçbir şey kaybetmemiştir.

Parsons'ın sosyolojisinde din, bireysel ve toplumsal değerleri üreten, eylemleri güdüleyen, sosyal ilişkileri organize eden, toplumsal düzeni takviye eden bir olgu olarak kavrandığı tespit edilmiştir. Din, toplumsal eylemler için değerler ve anlamlar sunar. Din, modern bireysel bencilliği törpüleyerek, eylemleri anlamlı kılar. Toplumsal sistemin ortak paylaştığı inançlar ve değerleri temin eder. Bundan dolayı din toplumsal bütünleşmeyi sağlama rolünü ve işlevini her daim devam ettirir.

Parson, toplumsal evrimle birlikte dinin de evrim geçirdiğini, mükemmel formuna doğru ilerlediğini, modern ve seküler toplumsal sistemde ise doruk noktasına ulaştığını savunmuştur. Bundan dolayı seküler toplumların birçok yönünün Hıristiyan değerleri tarafından üretildiğini ileri sürmüştür. Özellikle Protestanlığın Kalvin ve Püriten mezheplerinin Amerika seküler toplumsal sistemlerinin üretimine ve gelişimine katkı sağladığını kabul etmiştir. Ona göre seküler veya modern toplumun doğmasına ve gelişmesine Protestan inanç ve değerleri neden olmuştur. Nitekim sekülerleşmeye yönelik en önemli kanıt olarak sunulan kilise ritüellerine ilginin düştüğü tezinin sekülerleşmeden değil, Protestanlığın Katolik inanç ve

ritüellerinin çoğuyla ilgili batıl inanç olarak damgalaması ve bunlara karşı muhalefetinden kaynaklandığını dile getirmiştir. Böylece sekülerleşmeden çok daha önce manastır ritüellerinin gözden düştüğünü kanıtlamaya çalışmıştır.

Dinin toplumsal sistemin ekonomi, siyaset, eğitim gibi alt sistemleri üzerinde bazı işlevlerini kaybetmesinin sekülerleşmeye kanıt olarak sunulamayacağını göstermiştir. Esasen dinin bazı işlev kayıplarının, bu alt sistemlerle bütünleşmeden kaynaklı vermek zorunda kaldığı bazı tavizlerden kurtulmasına ve özünü kaybetme tehlikesinden korunmasına yol açtığını ifade etmiştir. Aslında işlev kaybı, dinin özüne dönmesine ve bu süreçten güçlenerek daha karlı çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Parsons'a göre modern seküler bir toplumsal sistem inşası, Protestanlığın dünyaya yönelik etik değerleri sayesinde mümkün olmuştur. Bu nedenle Kavinizmin Tanrı'nın kırallığını yeryüzüne kurma, Tanrı'nın Yüceliğine hizmet etme ve bireysel kurutuluşun bu dünyaya dönük çilecilikle mümkün olduğu inançlarının Avrupa ve özellikle Amerikan modernleşmesini ürettiğini düşünmüştür. Keza Parsons Avrupa ve Amerikan modeli modernleşmeyi "Tanrı işi" olarak görmüştür. Bundan dolayı Parsons'a göre sekülerleşme ile birlikte Hristiyanlık kaybolmamıştır. Hristiyanlık inançları modifiye bir biçimde yaşamını sürdürmüştür. Sekülerleşme dinî inançların genelleşmesini sağlamıştır. Dinin seküler toplumda yaşadığı bu genelleşme süreci seküler kurumlara nüfuz etmesine imkân tanımıştır. Toplum, seküler süreç içinde kaybolan dini kurumlar ve işlevler yerine yeni işlevsel alternatifler üretmiştir.

Sonuç olarak Parsons, toplumsal sistemin bir parçası olan dinin bu sistemden koparılmasının veya yok edilmesinin mümkün olmadığını varsaymıştır. Din, toplumsal sistemin bütünleşmesi, düzen ve dengesi için birçok işlevi yerine getirmesi nedeniyle dinin olmadığı seküler bir toplumsal sistemin oluşamayacağını savunmuştur. Toplumsal sistem için dini işlevsel bir zorunluluk olarak görmüştür. Bu nedenle sekülerleşme kuramcılarının temel iddialarının tam aksine dinin her dönemde ve her zaman toplumsal sistem üzerindeki etkisini ve gücünü kesintisiz ve sürekli olarak devam ettirme kapasitesine sahip olduğunu öne sürmüştür.

EXTENDED ABSTRACT

In the discipline of theoretical and applied sociology of religion, the problem of functional relations between social system, differentiation and integration, and religion has generally been analysed based on Talcott Parsons theory of religion. In this context, Parsons' structural functionalist theory has attracted much attention among sociologists of religion both in the West

and in Türkiye. However, despite this interest in Parsons' structural functionalism, his theoretical approach to religion and secularisation has been neglected especially in the sociology of religion in Türkiye.

For this reason, the research focuses on the theory of religion developed by Parsons, who has a very important place in the disciplines of sociology and sociology of religion, against the secularisation theorists. In the research, the answer to the question of how Parsons comprehends the relations between secularization and religion in the sociology of religion and what kind of understanding of religion he constructs is sought. In this context, it is aimed to determine his approach to the mutual relations between secular or modern society and religion. It is seen that Parsons rejects the theses put forward by the supporters of secularization. According to him, the link between Protestantism and capitalism has not been lost. Religion has continued its influence in modernizing and secularizing societies. According to Parson, religion encompasses the social system and has the power and potential to ensure the development and progress of societies. In this sense, the capacity of religion to further the development and progress of societies is continuous.

In Parsons' sociology of religion, religion is considered as a social system related to culture and values. According to him, religion is the most important component of cultural structure. For this reason, it will always continue to exist with the roles and functions it fulfils within the cultural system. As a matter of fact, Parsons opposed the theories of secularisation, thinking that it is not possible to expel religion from the social system and push it aside due to the fact that religion acts together with culture and the tasks it fulfils.

According to Parsons, religion has not disappeared from society in the process of modernisation and secularisation as suggested by secularisation theorists. On the contrary, there is continuity in the relationship between religion and modernisation and secular society. Religion continues to influence and direct the modern social system, economy, politics, education and law. Although Parsons of sociology is open to the theoretical influences of Durkheim and Weber, it is concluded that it differs from both sociological paradigms in terms of secularisation. He opposed Durkheim's thesis that religion would weaken in a modernising society and Weber's 'disenchanted world' and 'iron cage' approaches. According to Parsons, religion and modernisation are compatible. Religion has lost none of its power to motivate and motivate the capitalist system, social development and progress.

Parson argued that religion evolves along with social evolution, progressing towards its perfect form and reaching its climax in the modern and secular social system. Therefore, he argued that many aspects of secular societies were produced by Christian values. He recognised that especially the Calvinist and Puritan sects of Protestantism contributed to the production and development of both European and American secular social systems. According to him, Protestant beliefs and values caused the birth and development of secular or modern society. As a matter of fact, he stated that the thesis that the interest in church rituals, which is presented as the most important evidence for secularisation, did not stem from secularisation, but from Protestantism's stigmatisation of most Catholic beliefs and rituals as superstition and its opposition to them. Thus, he tried to prove that monastic rituals had fallen out of favour long before secularisation.

He has shown that the loss of some functions of religion on the subsystems of the social system such as economy, politics, education and law cannot be presented as evidence for secularisation. In fact, he stated that the loss of some of the functions of religion led it to get rid of some of the concessions it had to make due to integration with these subsystems and to protect it from the danger of losing its essence. In fact, the loss of function resulted in religion returning to its essence and becoming stronger and more profitable from this process. According to Parsons, the construction of a modern secular social system was made possible by Protestantism's ethical values towards the world. For this reason, he thought that the beliefs of Calvinism in establishing God's kingdom on earth and serving the Glory of God and the beliefs of Lutheranism that individual salvation was possible through asceticism oriented towards this world produced European and especially American modernisation. Likewise, Parsons saw the European and American model of modernisation as 'God's work'. Therefore, according to Parsons, Christianity did not disappear with secularisation. Christian beliefs continued to live in a modified form. Secularisation has led to the generalisation of religious beliefs. This generalisation process of religion in secular society allowed it to penetrate secular institutions. Society has produced new functional alternatives instead of religious institutions and functions that were lost in the secular process.

In Parsons of sociology, religion is conceived as a phenomenon that produces individual and social values, motivates actions, organises social relations and reinforces social order. Religion provides values and meanings for social actions. Religion makes actions meaningful by honouring modern individual selfishness. It provides beliefs and values shared by the social system. Therefore, religion always maintains its role and function of ensuring social integration.

For this reason, religious beliefs and practices have continued in a modified form in the secular social system. Because of the functions of religion in the social system, he thought that there could not be secularization in the social system. From this point of view, the thesis that religion produces modernisation and secularisation is accepted in Parsons of sociology.

According to Parsons, secularization is a general and directive concept that establishes a cause and effect relationship between modernization and religious decline. Accordingly, it is more appropriate to consider secularization as a proposition rather than a theory. Parsons suggests using the concept of secularization as a general and directive proposition. Therefore, according to Parsons, modernization has not completely conquered the religious world, as the secularization theory claims, and consequently secularization has not ended the dominance of religion and the sacred. Religion still continues to influence, shape and direct modern social life.

KAYNAKÇA

- Bourricaud, F. (1981). *The Sociology of Talcott Parsons*, Chicago: University of Chicago Press.
- Çamlı, A. Y (2020). Talcott Parsons'ın Düşüncesinde Pratik-Rasyonellik Tasarımı, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 202-208.
- Dobbelaere, K. (1981). Trend Report: Secularization: A Multi-Dimensional Concept, *Current Sociology*, 29(2), 3-153.
- Duran, B. (2023). Parsons Sosyolojisinde Sosyal Düzen-Din İlişkisi, *Katre*, 8(15), 1-18.
- Ertit, V. (2014). *Sekülerleşme-Dinden Uzaklaşmanın Hikâyesi*, İstanbul: Liberte Yayınları.
- Ertit, V. (2019). *Sekülerleşme Teorisi*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Furseth, I., Repstad, P. (2011). *Din Sosyolojisine Giriş*, İ. Çapcıoğlu ve H. Aydınalp (Çev.), Ankara: Birleşik.
- Goldstein, W. S. (2009). Secularization Patterns in the Old Paradigm, *Sociology of Religion*, 70(2), 157-178.
- Göle, N. (2012). *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Grace D. (2014). Din Sosyolojisinin Evrimi Tema ve Varyasyonlar, M. Dillon (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı* içinde (89-110), H. Arslan (Çev.), İstanbul: Paradigma.
- Habermas, J. (1981). Talcott Parsons: Problems of Theory Construction, *Sociological Inquiry*, 51(3-4), 173-196.
- Hadden, J. K. (2002). Sekülerizmden Dönüş, A. Köse (Haz.), *Sekülerizm Sorgulanıyor* içinde (123-159), İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Kirman, M. A., Ertit, V. (Ed.) (2019). *Sekülerleşme Tartışmaları*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Mayhew, L. H. (1982). *Talcott Parsons On Institutions And Social Evolution: Selected Writings*, Chicago: University of Chicago Press.
- Munch, R. (1981). Talcott Parsons and the Theory of Action I, the Structure of the Kantian Core, *American Journal of Sociology*, 86(4), 709-739.
- Munch, R. (1982). Talcott Parsons and the Theory of Action II, the Continuity of the Development, *American Journal of Sociology*, 87(4), 771- 826.
- Özay, M. (2006). *Sekülerleşme ve Din*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özyurt, C. (2016a). Talcott Parsons'ın Din Kuramı: Modernitenin Din ile Uzlaştırılması, E. Okumuş ve C. Özyurt (Ed.), *Çağdaş Sosyal Teoride Din* içinde (125-172), Ankara: Hece Yayınları.
- Özyurt, C. (2016b). Talcott Parsons'ın Hıristiyanlık Sosyolojisi: Amerika'da Seküler Dinin Oluşumu, *Electronic Turkish Studies*, 11(17), 519-542.
- Özyurt, C. (2020). Sosyolojik Din Teorileri II, K. Canatan ve M. Tekin (Ed.), *Din Sosyolojisi* içinde (139-166), Ankara: Bilay Yayınları.
- Parsons T. (1958). The Pattern of Religious Organization in the United States, *Daedalus*, 87(3), 65-85.
- Parsons T. (1969). Belief, Unbelief, And Disbelief, R. Caporale ve A. Grumelli (Ed.), in *The Culture of Unbelief: Studies and Proceeding from the First International Symposium On Belief Held At Rome* (207-245), Berkeley: University of California Press.

- Parsons T. (1971). *The System of Modern Societies*, Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Parsons T. (2005). *The Social System*, London: Taylor & Francis.
- Parsons T. (2015a). *Toplumsal Eylemin Yapısı*, Cilt 1, A. Bölükbaşı (Çev.), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Parsons, T. (1966). Religion in a Modern Pluralistic Society, *Review of Religious Research*, 7(3), 125-146.
- Parsons, T. (1974). Religion in Postindustrial America: The Problem of Secularization, *Social Research*, 51(2), 193-225.
- Parsons, T. (1978). *Action Theory and the Human Condition*, New York: Free Press.
- Parsons, T. (2015b). *Toplumsal Eylemin Yapısı*, Cilt 2, N. Nirven (Çev.), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Ritzer G. (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, Ş. S. Kaya (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Ritzer, G. (2001). *Modern Sosyoloji Kuramları*, H. Hülür (Çev.), Ankara: De ki Yayıncılık.
- Robertson, R. (1982). Parsons on the Evolutionary Significance of American Religion, *Sociological Analysis*, 43(4), 307-325.
- Robertson, R., Cavanaugh, M. (1982). Bibliography of Talcott Parsons's Writings on Religion, *Sociological Analysis*, 43(4), 369-373.
- Swatos, W. H., Christiano, K. J. (2002). Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni, A. Köse (Haz.), *Sekülerizm Sorgulanıyor* içinde (95-121), İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Thompson, I. (2004). *Odadaki Sosyoloji Din Sosyolojisine Giriş*, B. Z. Çoban (Çev.), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Tschannen, O. (1991). The Secularization Paradigm: A Systematization, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(4), 395-415.
- Turner, B. S. (2005). Talcott Parsons: His Life and Times Talcott Parsons, B. Turner (Ed.), *The Social System* içinde (XIII-XXXI), London: Taylor & Francis.
- Turner, B. S. (2005). Talcott Parsons's Sociology Of Religion And The Expressive Revolution: The Problem Of Western Individualism, *Journal of Classical Sociology*, 5(6), 303-318.
- Turner, B. S. (2014). *Klasik Sosyoloji*, İ. Çetin (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vanderstraeten, R. (2016). Parsons on Christianity, *Thesis Eleven*, 132(1), 50-61.

Makale Bilgileri/Article Information

<i>Etik Beyan:</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilir.	<i>Ethical Statement:</i>	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler veya kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	<i>Conflict of Interest:</i>	The authors declare that declare no conflict of interest.
<i>Yazar Katkı Beyanı:</i>	Çalışmanın tamamı yazar tarafından oluşturulmuştur.	<i>Author Contribution Declaration:</i>	The entire study was created by the author.
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır.	<i>Financial Support:</i>	The study received no financial support from any institution or project.